

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ'NİN RUSYA'DAKİ YANSIMALARI

Doç. Dr. İlyas KEMALOĞLU¹

Rus Yönetiminin 15 Temmuz Darbe Girişimine Dair Tutumu

15 Temmuz darbe girişimini ilk kınayan yabancı devletlerin başında Rusya Federasyonu gelmektedir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin yaptığı açıklamada Türkiye Cumhuriyeti yönetiminin yanında olduklarını ve gerek içeriden gerekse de dışarıda yapılan her türlü müdahaleye karşı olduklarını belirtti. Putin'in bu yaklaşımını birkaç hususla açıklamak mümkündür. En başta Kremlin genel olarak her türlü darbe, darbe girişimi, “renkli devrim”, “Arap baharı” vb. olaylara karşı çıkmakta ve dış politikasının konseptine² uygun olarak seçilmiş hükümetlerle mevcut rejimleri desteklemektedir. Bu yaklaşımı kendi siyasî ve idarî yapısı çerçevesinde ele almak mümkündür.

Putin'in Türkiye'ye desteğini, uçak krizi sonrası Türkiye'nin münasebetleri yumuşatmak üzere attığı adıma (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı R. T. Erdoğan'ın Vladimir Putin'e düşürülen uçak dolayısıyla üzüntü içeren mektup göndermesi) karşılık olarak münasebetlerin gelişmesini istemesi ile de açıklayabiliriz. Diğer bir deyişle Rusya da Türkiye ile yaşadığı uçak krizinden dolayı maddî açıdan zarar gördü ve işbirliğinin yeniden

¹ MSGSÜ Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

² Rus dış politika konsepti ve Vladimir Putin döneminde izlenen dış politika için bkz. İlyas Kamalov, *Moskova'nın Rövanşı. Putin Dönemi Rus Dış Politikası*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008.

geliştirilmesini istemektedir.³ Putin'in Rusya'nın tutumunu hızlı bir şekilde açıklaması ve Türk yetkililerinin yanında yer alması, Türk-Rus işbirliğinin bundan sonraki süreçteki seyrini de olumlu etkilemiş oldu.

Rusya'nın tutumunu belirleyen son ve aynı zamanda da en önemli faktör, darbe girişimi sonrasında FETÖ olarak adlandırılan yapının Rusya'da daha 2002 yılında yasaklanması ve "aşırı örgüt" olarak nitelendirilmesidir. Rus yetkilileri, Türkiye'deki darbe girişimine dair tutumlarını darbe girişiminin ordunun tamamının değil, ordu içerisindeki bir örgütün yaptığından anlaşılmasından sonra resmî açıklamalarda bulundular. Darbe girişiminin arkasında FETÖ'nün olması ve Rusya'nın bu yapıyı "aşırı örgüt" olarak görmesi, Kremlin'in resmî tutumunu da belirlemiş oldu. Dolayısıyla Rusya'nın Türkiye'deki darbe girişimine dair tutumunu üç temel faktör (genel olarak bu tür vakalara dair bakışı; Türk-Rus münasebetleri; FETÖ'ya yaklaşımı) çerçevesinde ele almak mümkündür. Resmî yaklaşım bu şekildeyken Rus basınında 15 Temmuz darbe girişimi farklı şekillerde yorumlandı. Söz konusu yorumların daha iyi anlaşılabilmesi için FETÖ'nün Rusya'daki varlığına değinmek faydalı olacaktır.

FETÖ'nün Rusya'daki Varlığı

SSCB ve Doğu Blok'unun yıkılması, günümüzde FETÖ olarak nitelendirilen yapı için yeni bir dönemin - yükselme döneminin - başlangıcı oldu. 1990'lı yılların başında çok boyutlu kriz yaşayan Rusya Federasyonu, Batı ile münasebetleri yumuşatma sürecine gitti ve bu bağlamda bir takım "demokratik" açılımlarda bulundu. Bu çerçevede yabancı kurum ve kuruluşların Rusya'da dernek, vakıf, okul ve benzeri yapıların açılmasına izin verildi. Bu durumdan en iyi istifade eden kesim, o dönemdeki ismiyle Fethullah Gülen Cemaati oldu. Başta Türk ve Müslümanların yaşadığı bölgelerde (İdil Ural, Kuzey Kafkasya, Sibirya),

³ 2016 yılındaki Türk-Rus münasebetleri için bkz. İlyas Kemaloğlu, "Türk-Rus İlişkileri Kaldığı Yerden Devam Edecek mi?", *Karar*, 11.08.2016.

ardından da Moskova ile St. Petersburg’da onlarca okul açıldı. SSCB’nin dağılmasından sonra özellikle Rusya Federasyonu içerisinde kalan cumhuriyetlerde söz konusu okullar büyük ilgi gördü.⁴ Yaklaşık 70 yıl boyunca Sovyet baskısı altında kalan ve cemaat-tarikat yapılandırmalarından anlamayan halk için bu okullar, “kardeş ve Müslüman Türkiye’nin okullarıydı”. Bu yıllar aynı zamanda Türk-Rus münasebetlerinin gelişmeye başladığı bir dönem olduğundan dolayı merkezî Rus yönetimi de cemaat okullarının açılmasına karşı çıkmadı. Bunun dışında Rusya’da Diyalog Avrasya ve Rus-Türk Kültür Merkezi gibi bilimsel ve TUSCON gibi iş adamları örgütlenmesine de gidildi.⁵ Ancak 2000’li yılların hemen başında durum değişti. Bunun da iki önemli nedeni vardır. Bunlardan ilki, Fethullah Gülen’in 1999’da ABD’ye yerleşmesidir. Bu husus, hemen Rus yönetimi ve özellikle de KGB’nin devamı olan FSB’nin dikkatlerini çekti.

Değişimin ikinci sebebi ise Rusya’daki iktidar değişimi ve yine buna bağlı olarak da değişen siyasettir. 2000’de Boris Yeltsin’den iktidarı devralan Vladimir Putin ülke içerisinde merkezîyetçi politika başlattığı gibi dış politikada da ABD’nin tek kutuplu düzenini sorgulamaya başladı. Bunun neticesinde ülke içerisindeki yabancı okul ve kuruluşları sıkı kontrol altına alındı. 2002’de ise Gülen okullarının Rusya’daki kaderini belirleyen gelişme oldu. Dönemin FSB Başkanı Nikolay Patruşev okulları kuran vakıf ve derneklerin ABD gizli servisiyle bağlantılı olduğunu, hatta CIA ile işbirliği yaptıklarını, istihbarat çalışmaları yürüttüklerini iddia etti.⁶ Bu tarihten itibaren Rusya Federasyonu içerisindeki okullar kapatılmaya başlandı. Buna paralel olarak okullardaki görevliler yurtdışı edildi, Rusya’ya tekrar girme yasağı getirildi, bir kısmı tutuklandı, Gülen okulları mezunları devlet

⁴ Edvard Çesnokov, “Vdohnovitel Perevorota v Turtsii: Agnt TSRU I Propovednik-Milliarder s Biznesom v Rossii?”, *Komsomolskaya Pravda*, 17.07.2016.

⁵ Rusya’daki bu tür örgütlenmeler için bkz. “Ekspert Evgeniy Bahrevskiy: Gülen K Perevorotu v Turtsii Otnoşeniya Ne İmeet”, *Moskovskiy Komsomolets*, 31.07.2016.

⁶ “Rossiyskaya FSB Okazalasy Prava? F. Gülen -Provodnik İnteresov SŞA i İzrailya?”, *Golos İslama*, 26.03.2014, www.golosislama.com/news.php?id=22750

kademelerinden uzaklaştırıldı. 2008’de ise “aşırı örgüt” olarak ilan edildi. Gerek Said-i Nursi’nin gerekse de Fehullah Gülen’in kitapları da yasaklandı.⁷

Bununla birlikte örgüt, çeşitli dernek ve merkezler çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. “Aşırı örgüt” olarak ilan edilmesine rağmen FETÖ Rusya’daki faaliyetlerini daha sınırlı seviyede de olsa devam ettirebilmektedir. Bu da daha çok örgüt üyelerinin Rusya vatandaşlarıyla evlenmelerinden dolayı Rusya Federasyonu vatandaşı olmaları sayesinde mümkün olmaktadır. Son dönemde başvurdukları bir başka yöntem de rüşvet ve “besleme”dir. FETÖ, kendi alanında söz sahibi olan meşhur kimseleri başta Türkiye ve dünyanın dört bir tarafına götürüp onların projelerini desteklemekte (Rusya’daki sistem buna çok elverişlidir), bunun karşılığında da bu isimleri, örgütün “vitriini” olarak kullanmaktadır. Diğer bir deyişle bu entelektüeller, Rusya ve uluslararası ilim çevrelerinde Fethullah Gülen propagandası yapmaktadırlar. 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında da Rusya’daki örgüt mensupları ve cemaat vitriini, Rus resmî yetkililerden farklı bir tutum sergilediler.

15 Temmuz Darbe Girişimi ve Rus Basını

15 Temmuz darbe girişimi, Rus basınında farklı şekillerde yorumlandı. Bu bağlamda üç ana gruptan bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki, Rus yetkililerinin tutumunu birebir yansıtan basın organları ve gazetecilerdir. Bunlar, kalkışmayı kınayan ve Kremlin’in adımını destekleyen yazılardı. İkinci grubu ise aşırı Rus milliyetçileri ile Ermeni ve Kürt diasporalarının aşırı uçlarını temsil eden kimselerin yazı ve görüşleri oluşturmaktadır. Bunlar için önemli olan, Türkiye’de kötü gelişmelerin olması, Türkiye’nin iç ve dış politikada sorunlarla boğuşması, ekonomik olarak gerilemesidir. Dolayısıyla bunlar uçak krizi sürecindeki “karalama” siyasetini devam ettirdiler. Bunların asıl amacı, basın yoluyla Türkiye’yi karalamaktır. Dolayısıyla devamlı olumsuz haberler çıkar, yaşanan gelişmeler

⁷ S. V. Moiseev, “Ekstremstskaya Organizatsiya “Nurcular”: İstoriya Proishojdeniya, Deyatelnosty”, *Altayskiy Yuridicheskiy Vestnik*, No. 12, 2015, s. 12-16.

abartılır, Türkiye’de iç savaş, gösteri, protesto vb. olayların yaşandığı belirtilir, kalkışmanın da bunun devamı olduğunun altı çizilir. Bu ikinci grubun önemli amaçlarından biri de Türk-Rus münasebetlerinin gelişmesini engellemektir. Çünkü Türk-Rus münasebetlerinde sorunların yaşanması, Rusya’nın Ermenistan ve Kürt meselesine daha fazla önem vermesi ve bu iki konuya da bambaşka şekillerde yaklaşacağı anlamına gelmektedir. Bu grubun bir başka amacı ise Rus turistlerinin Türkiye’ye gelişlerini engellemektir. İşte bütün bundan dolayı bu çevreler tarafından Türkiye’deki küçük olumsuz olaylar dahi abartılarak verilmekte, iyi gelişmelerden ise hiç bahsedilmemektedir.

Üçüncü grubu ise yukarıda açıklamaya çalıştığımız örgüt üyeleri ile örgütün vitrin olarak kullandığı kimselerin yazı ve değerlendirmeleri oluşturmaktadır. Bunlar aynı zamanda en tehlikeli grup olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Çünkü özellikle vitrindeki insanlar sözlerine itibar edilen akademisyen, Türkolog, şarkiyatçı ve diğer entelektüellerdir. Diğer bir deyişle bunlar, Türkiye uzmanı olarak kabul edilmektedirler. İşte son 17-25 Aralık sonrasında son grubun temsilcileri AKP ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a karşı karalama siyaseti başlattılar. Bu çevrelerin kaleme aldığı yazılarda Türkiye’de antidemokratik bir siyasetin izlendiği, yolsuzlukların arttığı, halkın rahatsız olduğu ve devamlı protesto gösterilerinde bulunduğu, darbe girişiminin de hükümet tarafından oynanan bir oyun olduğu yazılmaktadır.

Bununla birlikte Rusya’da önemli olan, resmî yetkililerinin tutum ve açıklamalarıdır. Çünkü basın organlarının büyük bir kısmı, devletin kontrolü altında olup Kremlin’in resmî görüşünü yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, uçak krizi sırasında Türkiye karşıtı yapılan propaganda için de Rus-Türk münasebetleri düzelişirken Rusya’nın Türk yönetiminin yanında yer alırken de geçerlidir.

Yeniden başlayan Türk-Rus yakınlaşması, iki ülke arasındaki işbirliğini kısa sürede eski seviyesine çıkartacağına benzemektedir. Bu tarihten itibaren geliştirilecek olan siyasî, ekonomi, enerji gibi alanlardaki işbirliğinin yanı sıra ilmî ve kültürel konulara da önem verilmesi büyük önem arz edecektir. Son yıllarda gündeme getirilen ortak Türk-Rus Üniversitesi'nin kurulması bu bağlamda önemlidir. İlmî ve kültür alanlarında geliştirilecek işbirliği, taraflar arasında algılama sorununun giderilmesine katkı yapacağı gibi, ikili işbirliğine karşı çıkan grup ve örgütlerin toplumları yönlendirmesini de engelleyecektir.

Kaynakça

- Çesnokov, Edward, “Vdohnovitel Perevorota v Turtsii: Agnt TSRU I Propovednik-Milliarder s Biznesom v Rossii?”, *Komsomolskaya Pravda*, 17.07.2016.
- “Ekspert Evgeniy Bahrevskiy: Gülen K Perevorotu v Turtsii Otnoşeniya Ne İmeet”, *Moskovskiy Komsomolets*, 31.07.2016.
- Kamalov, İlyas, *Moskova'nın Rövanşı. Putin Dönemi Rus Dış Politikası*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008.
- Kemaloğlu, İlyas, “Türk-Rus İlişkileri Kaldığı Yerden Devam Edecek mi?”, *Karar*, 11.08.2016.
- Moiseev, S. V., “Ekstremstskaya Organizatsiya “Nurcular”: İstoriya Proishojdeniya, Deyatelnosty”, *Altayskiy Yuridiçeskiy Vestnik*, No. 12, 2015, s. 12-16.
- “Rossiyskaya FSB Okazalasy Prava? F. Gülen -Provodnik İnteresov SŞA i İzrailya?”, *Golos İslama*, 26.03.2014, www.golosislama.com/news.php?id=22750